

Et bornholmsk redningsvæsen fra 1852

Som så flot omtalt i Bornholms Tidende forrige mandag, fandt den 113 år gamle redningsbåd fra Snogebæk den 11. juli i år langt om længe sit blivende hjem i et nybygget bådehus på Snogebæk havn. Takket være foreningen ”Redningsbådens Venner” og økonomisk støtte fra flere sider, blev det ikke alene en stor dag for Snogebæks indbyggere. Dagen markerede også at den danske redningshistorie ikke alene hører til den jyske vestkyst, men i høj grad også handler om de bornholmske kyster. Fra 1822 og en snes år frem var fiskerlejet Snogebæk således det eneste sted i Danmark, der havde en ”synkefri” redningsbåd. Den blev skænket af strandingskommissionær H. J. Hansen (1801-1854) i Svaneke og benyttedes i Snogebæk helt frem til 1854, hvor den blev kasseret som ubrugelig og erstattet af en helt ny fra København. Skiftet skyldtes oprettelsen af et statsligt redningsvæsen i 1852, der de følgende år etablerede en redningsstation i Snogebæk, der som den eneste station på øen, blev udstyret med båd, raketanlæg og bådehus. Rønne fik således først redningsbåd i 1862, da stationen overtog Snogebæks gamle båd, mens Allinge, Gudhjem, Svaneke og Hasle aldrig fik redningsbåd, men forblev raketstationer. På Christiansø benyttedes lodsåden som redningsbåd, mens endelig Boderne havde en redningsbåd 1925-1932, der aldrig blev brugt.

Snogebæk og søredning

Selvom Snogebæk således var det eneste sted på Bornholm, ud over Rønne, der praktiserede søredning med båd, er der efterhånden ikke mange i byen der er gamle nok til selv at have deltaget i arbejdet. Langt flere har dog hørt fædre, bedstefædre og endog oldefædre fortælle drabelige historier om det barske redningsarbejde til søs når storme rasede og skibe strandede. Det blev derfor lidt af en nedtur for Snogebæk, da robåden, der er den eneste bevarede på Bornholm, i 1964 blev flyttet til Nexø sammen med redningsstationen, der nu fik motordrevet redningsbåd. Meningen var at bruge den gamle ro-redningsbåd på et kommende fiskeri- og redningsmuseum, men som årene gik, svækkedes planerne og den store robåd fyldte i den grad op på Nexø museum, at den måtte fjernes 2007. Hverken redningsstationen i Rønne eller Bornholms Træbådelaug var interesserede i at overtage båden, der derfor i en halv snes år blev opbevaret ”midlertidigt” under vanskelige vilkår i Nexø. Båden forfaldt derfor mere og mere, indtil man i Snogebæk vejrede morgenluft i forbindelse med byfornyelsesprojektet 2014-2019 med mulighed for fondsbidrag. Redningsbåden blev derfor for et par år siden flyttet tilbage til Snogebæk hvor tanken om et museum for søredning jo lå lige for. Ganske vist ligger der allerede en halv snes museer af lignende karakter langs den jyske vestkyst fra Skagen til Sønderho, men hvad med Østersøen?

Svensk søredning fra 1855

Når det gælder Østersøen, passerer man på turen mellem Rønne og Ystad et redningsbådsmuseum på Sandhammeren. 35 km. vest for Bornholm og 27 km. øst for Ystad. Her finder man Skandinaviens ældst bevarede redningsbåd, bygget 1854 og i aktiv brug frem til 1945. Færre ved at båden er magen til den Snogebæk fik i 1854, men som ikke længere findes. Begge både er bygget efter samme tegning, samme år og samme sted: Bonnesens værft på Christianshavn. Sammenfaldet

skyldes, at den svenske stat i 1854 ønskede at etablere en søredningstjeneste efter dansk mønster og dernæst i 1855 kunne etablere Sveriges første redningsstation på Sandhammeren. Med båd og raketudstyr som i Snogebæk. Ikke mærkeligt for netop det sydøstlige hjørne af Skåne, har samme forhold som Dueodde. Flyvesand og sandbanker der til stadighed flytter og ændrer sig under havets overflade, samt stenrev mod nord. Begge steder med en en koncentration af skibsstrandinger. Men hvorfor så et redningsbådsmuseum i Snogebæk?

Hvorfor Snogebæk?

Som på den jyske vestkyst tæller lokal historisk identitet, redningshistorie og turisme tilsammen en vigtig rolle. Både fastboende og gæster ønsker at høre historier fortalt om stedet hvor de bor eller besøger. For Snogebæk danner røgerierne, fiskerhusene, havnen, stranden og havet rammerne om et samlet kulturmiljø, der kan udfyldes af den lange og ofte dramatiske historie om Snogebæk som et af de største fiskerlejer på øen i en stadig kamp med havet, sandflugten og den sociale placering i et bondesamfund. Allerede omkring år 1600 var fiskerlejet hvad angik skattebetaling det største på Bornholm. Måske ikke så meget pga. fiskeriet men mere i kraft af indtægter fra strandens vragods. Sådanne samfund kendes jo også fra den jyske vestkyst, men mens skagensmalere og forfattere har gjort den nørrejyske redningstjeneste, der oprettedes i 1852 kendt, savner den bornholmske, der ligeledes oprettedes i 1852 sin plads i historien. At en sådan redningstjeneste blev oprettet, skyldtes ikke mindst de naturgivne forhold på den sydøstlige spids af Bornholm mellem Balka og Dueodde, altså omkring Snogebæk.

Snogebæk og havet

I modsætning til hovedparten af den bornholmske befolkning, der levede af landbrug, var det havet, der gav Snogebæks indbyggere overlevelsesmuligheder, hjulpet af de to sandstensrevler der som lange arme strækker sig langt ud i havet mod nordøst. *Bro* mod syd og *Salthammer* i nord. Som koralrev danner de en beskyttende bugt der ikke alene gav læ for de åbne fiskerbåde, men tiltrak fiskestimer. Befandt man sig derimod uden for bugten med sin båd, når storm og strøm hærgede omkring Dueodde, var stenrevlerne og de stadigt skiftende sandbanker omkring Bornholms sydøstlige hjørne, den overhovedet værste trussel mod skibsfarten i den vestlige del af Østersøen. Allerede tidligt er det netop disse forhindringer, der afmærkedes på kort som særligt farlige for søfarten. Snogebæks fiskerbefolkning, der i det daglige levede af kystfiskeri og lidt supplerende landbrug, måtte derfor flere gange om året, udføre farlige redningsaktioner på havet. Til gengæld betød de mange hundrede skibsforlis, vi kender til, at den lille by ved havet kunne supplere sine indtægter med tømmer, brændsel og rede penge, når skibsvrag og laster bortauktioneredes til fordel for bjergelav og strandrettigheder. Man kan derfor stadig den dag i dag finde en skelsten med sigtelinje ud over Balka Strand, der viser grænsen mellem Povlsker og Bodilsker sogne. Det var afgørende på hvilken side af denne linje hvem der havde ret til indtægterne, indtil det fra 1852 blev et statsansat redningsmandskabs opgave at vogte et område der for Snogebæks vedkommende omfattede sandkysterne på Bornholms østre og søndre kyst, mens klippekysterne på den vestre og nordre kyst måtte nøjes med raketstationer.

Forberedelser til lov om et Bornholmsk redningsvæsen

I forbindelse med de lovforberedende arbejder til et nørrejysk redningsvæsen, udtalte en kommission, der besøgte Bornholm i 1850, at særligt den sydøstlige del af øen led af de samme strandingsproblemer som den jyske vestkyst: ”Dueodde må anses for det farligste punkt for skibsfarten på hele øen. Karakteren af kysten er her aldeles forskellig fra de øvrige kyster, idet det her er flyvesand, der danner rev ud på flere steder. På grund af kviksand trækkes de grundstødte skibe ned i løbet af meget kort tid. Samtidigt er Salthammer og Broens rev meget farlige punkter. Da strandingerne ved Dueodde og på revene omkring Snogebæk således sker i længere afstand fra selve kysten, vil, foruden et raketapparat, en redningsbåd her være nødvendig for at komme de skibbrudne til hjælp. På øens øvrige klippekyster er det først og fremmest raketudstyr der behøves.”

Lov om et Bornholmsk redningsvæsen

Så selvom Bornholm i første omgang slet ikke var blevet nævnt i lovudkastet, blev det midt under rigsdagsbehandlingen (folke- og landsting) 1851-1852 foreslået og bestemt, at loven skulle omfatte to særskilte statslige redningsvæsener. Et nørrejysk, der i første omgang kom til at bestå af 21 redningsstationer fra Skagen til Blåvandshuk hvoraf 16 med redningsbåde, 5 kun med raketudstyr. Samt et Bornholmsk redningsvæsen bestående af 4 raketstationer i Allinge, Gudhjem, Svaneke og Rønne og en komplet redningsstation i Snogebæk, med både raketudstyr og synkefri redningsbåd. De to adskilte redningsvæsener i Danmark fik hovedsæde i henholdsvis Lemvig (Skagen) og skiftende steder på Bornholm. Der skulle jo også dengang spares og finanslovsbevillingen til et samlet redningsvæsenet blev jo ikke større af at rigsdagen nu havde vedtaget to redningsvæsener.

Lønninger og ”øens lave betalingsforhold”

Staten prøvede helt at slippe, for strandingsreglementet af 1785 for Bornholm fastslog jo, at det var enhver mands pligt, at redde nødstedte søfarende, der ikke allerede ved egen eller andres hjælp var kommet i sikkerhed. Der fandtes jo også allerede bjergelav i fiskerlejerne der lod sig betale af bjergningsafgifter. Enden blev dog at bestyreren for redningsvæsenet i Jylland fik 800 rd. om året, mens hans kollega på Bornholm måtte nøjes med 150 rd. Formændene for de enkelte redningsstationer i Jylland en årsløn på 50 rd., men på Bornholm 20 rd. (Snogebæk dog 30 rd.). Hvad de menige bjergere angik, var der ikke tale om årsløn, men dagsdiæter. I Jylland 1½ rd. pr. dag, på Bornholm det halve. Diskrimineringen af bornholmerne skyldtes, meddelte man fra København, at indtægts- og lønniveauet på Bornholm var langt lavere end i Vestjylland?! Hel eller halv løn, nok til at forsørge en familie blev det aldrig. Tværtimod stod familien i fare for at miste forsørgeren. Kirkebøgerne taler deres dystre sprog. Alene i årene 1828-1842 melder dødelisterne fra Snogebæk (Poulsker sogn) om 25 druknede fiskere, søfolk og redningsfolk. Værst den 1. november 1842 hvor 5 redere fra Snogebæk druknede, mens 4 besætningsmedlemmer reddedes!

Redningsbåden forulykker 1842.

Nogenlunde enstemmigt meldte både danske og tyske aviser i november 1842 om ”*Die Vier Geschwestern*” af Emden, der henad klokken 22, tirsdag den 1. november 1842 i stormfuldt vejr var strandet på Broens rev lige syd for Snogebæk. Skibet var på vej mod England, lastet med olieklager fra Königsberg og lå kun et par hundrede alen (ca. 125 meter) fra kysten. Men da brændingen var voldsom og stormen fra SØ bar mod revet, viste flere forsøg på at frelse mandskabet sig forgæves. Ved et sidste forsøg om formiddagen den 2. november, kunne besætningen på det strandede skib med rædsel se, hvordan en redningsbåd med 5 bjergningsfolk om bord, sejlede ud fra Snogebæk, men ramtes af en voldsom styrtsø. Båden fyldtes med vand, kæntrede. Fire redningsfolk forsvandt straks, mens en femte først slugtes af de oprørte bølger efter at have klamret sig til kølen på den kæntrede redningsbåd. Først flere dage efter, lørdag den 5. november, da vinden havde lagt sig lidt, lykkedes det at redde besætningen i land ved hjælp af liner. De deltog i begravelsen den 7. november og fik at vide, at de druknede var 5 familiefædre der efterlod sig 5 enker og 15 mindreårige børn i Snogebæk.

Konsekvenser af katastrofen 1842

At hele 25 beboere således ramtes ud af en befolkning der bestod af ca. 350 i 1842, gik ikke upåagtet hen. Redningsbådene var ikke ”synkefri” og der blev ikke taget hånd om de efterladte. Man begyndte nu at gennemprøve nye bådkonstruktioner, mens enkerne måtte klare sig for indsamlede midler. Det blev dog ikke helt ringe, ulykken vakte opsigt i Tyskland og betød, at den daværende konge af Hannover), Ernst August skænkede 130 rd. til hver af de 5 enker. I det hele taget blev en hel del af disse ulykker inddraget af pressen i en løbende politisk diskussion om en bedre ordning af redningsvæsenet. Ikke mindst gjaldt det ulykken i indsejlingsløbet til Svaneke havn, natten mellem den 29. og 30. november 1846, hvor en hel besætning på 9 mand omkom under lidt mystiske omstændigheder, da den store britiske skonnert ”*Emerald*” knustes af en NØ-storm. Flere mente at den forventede vragindtægt for byen, havde været vigtigere for de ansvarlige end redning af besætningen. I hvert fald ville et raketudstyr have hjulpet, således som man fik efter 1852.

Årene efter 1852

Mens man i årene 1830-1857 kan registrere mindst 225 strandinger, hvoraf 1/3 fandt sted ved Snogebæk på kysten mellem Dueodde og Nexø, er man på sikrere grund fra og med 1858 hvorefter redningsprotokollerne er bevarede komplet for hele landet. Det viser sig således at Snogebæk er den tredje travleste redningsstation 1858-1881 i landet med 33 redningsaktioner (191 reddede). Flyvholm og Agger ved Thyborøn fører med henholdsvis 35 (307) og 37 (262). For Bornholm 1858-1881: Snogebæk 33 (191), Allinge 13 (134), Gudhjem 8 (39), Rønne 7 (28), Svaneke 6 (38). Desværre havde Snogebæk også rekorden hvad angår druknede redningsfolk. De første fem i 1842 de næste 5 i 1856 mens stormfloden den 13. november 1872 fjerner såvel redningshus, havn og huse i Snogebæk fra jordens overflade. Men herom mere i følgende artikler.